

การมีส่วนร่วมของประชาชนด้านความมั่นคงแห่งชาติ:
กรณีศึกษาความมั่นคงชายแดนไทย-กัมพูชาและภัยคุกคามข้ามชาติ

Public Participation in National Security:
A Case Study of Thai Cambodian Border Security and Transnational Threats

เดชาวัต คงคานอย

Dechawat Kongkanoi

หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันรัชต์ภาคย์

Master of Public Administration Program, Thailand

E-mail: d.kongkanoi@hotmail.com

Received May 24, 2026; Revised June 17, 2026; Accepted August 13, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัญหาความมั่นคงตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา และสังเคราะห์แนวทางการบูรณาการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการรักษาความมั่นคงแห่งชาติ โดยมุ่งเน้นการเปลี่ยนผ่านจากแนวคิดความมั่นคงแบบดั้งเดิมไปสู่กรอบแนวคิดความมั่นคงแบบองค์รวมที่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ใช้การวิจัยเอกสาร ผลการวิเคราะห์ปัญหาความมั่นคงบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชาพบว่ามีความซับซ้อนและมีหลายมิติ เป็นการทับซ้อนกันระหว่างปัญหาด้านอธิปไตยเหนือดินแดน เช่น ข้อพิพาทปราสาทพระวิหาร และภัยคุกคามรูปแบบใหม่ที่ทวีความรุนแรงขึ้น อาทิ เครือข่ายยาเสพติดและการค้ามนุษย์ ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อความมั่นคงของมนุษย์และเสถียรภาพทางเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่น จากการประยุกต์ใช้ทฤษฎีบันไดการมีส่วนร่วมของประชาชน ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องยกระดับบทบาทของประชาชนจากเพียง "ผู้รับทราบข้อมูล" ไปสู่การเป็น "หุ้นส่วน" ที่มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการเฝ้าระวัง การร่วมวางแผน และการร่วมแก้ไขปัญหา ข้อเสนอแนะเชิงกลยุทธ์ ได้แก่ การจัดตั้งเวทีเสวนาความมั่นคงชายแดนอย่างเป็นทางการ การเพิ่มประสิทธิภาพการกระจายข้อมูลข่าวสารเชิงรุก การเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชน และการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประชาชนข้ามพรมแดน การดำเนินการตามแนวทางดังกล่าวจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนชายแดนและก่อให้เกิดความมั่นคงแห่งชาติที่ยั่งยืนในทุกมิติ

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของประชาชน; ความมั่นคงแห่งชาติ; ชายแดนไทย-กัมพูชา;
ภัยคุกคามข้ามชาติ; ความมั่นคงแบบองค์รวม

Abstract

This academic article aimed to analyze security issues along the Thai–Cambodian border and to synthesize guidelines for integrating public participation into the maintenance of national security, with a focus on transitioning from traditional security concepts toward a holistic, human-centered security framework. Utilizing documentary research, the analysis reveals that security issues along the Thai–Cambodian border are complex and multidimensional, characterized by the overlapping of territorial sovereignty disputes—such as the Preah Vihear Temple conflict—and escalating non-traditional threats, notably drug and human trafficking networks. These challenges directly impact human security and economic stability at the local level. By applying the ladder of citizen participation theory, the study indicates that effective participation requires elevating the role of citizens from being mere “informees” to becoming “partners” who actively engage in surveillance, joint planning, and collaborative problem-solving. Strategic recommendations include establishing formal border security forums, enhancing proactive information dissemination, building community capacity, and promoting cross-border people-to-people cooperation. Implementing these approaches will strengthen border communities and foster sustainable national security across all dimensions.

Keywords: public participation; national security; Thai–Cambodian border; transnational threats; comprehensive security

บทนำ

ความมั่นคงมีความรุนแรงและซับซ้อนมากขึ้นที่เคยมีมาตั้งแต่อดีตตามประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ เนื่องจากโลกต้องเชื่อมโยงกันมากขึ้นผ่านเทคโนโลยี เศรษฐกิจการค้า และความสัมพันธ์ข้ามชาติ ทำให้เส้นแบ่งแบบเดิมระหว่างความมั่นคงระดับชาติ และระหว่างประเทศเลือนรางลง จนเกิดภูมิทัศน์ที่หลากหลาย ภัยคุกคามและโอกาสจึงเชื่อมโยงกันในรูปแบบอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน (Ratnatilaka Na Bhuket, 2024) ความมั่นคงสมัยใหม่เปลี่ยนจากมุมมองที่เชื่อว่าความมั่นคงของประเทศเดิมมาจากการป้องกันภัยโดยทหารของรัฐเพียงอย่างเดียว ไปสู่การให้ความสำคัญกับภัยคุกคามที่หลากหลายกว่าเดิม ทั้งภัยคุกคามต่อมนุษย์และสังคม โดยมีมิติที่กว้างขึ้น ครอบคลุมทั้งเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการเมือง การเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้เรียกร้องความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับความมั่นคงแบบองค์รวม (Comprehensive Security) ความมั่นคงที่ขยายขอบเขตไกลเกินกว่าแนวคิดทางทหารแบบดั้งเดิม และต้องยกระดับความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) ให้เป็นศูนย์กลาง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความเข้มแข็งจากภายในสู่ภายนอก ดังที่ Ubalee (2017) ระบุว่าความซับซ้อนของปัญหาความมั่นคงชายแดนเกิดจากปัจจัยหลากหลายทั้งปัญหาแบบดั้งเดิม เช่น การสู้รบและความขัดแย้งตามแนวเขตแดนที่ไม่ชัดเจน และปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น เช่น การค้ายาเสพติด การค้ามนุษย์ การก่ออาชญากรรมข้ามชาติ การค้าอาวุธ การลักลอบเข้าเมือง

อย่างผิดกฎหมาย ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม และความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ชายแดน

ประเทศไทยมีพรมแดนทั้งทางบกและทางน้ำที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้าน ประกอบกับชายแดนประเทศไทยได้เปลี่ยนจากพื้นที่การสู้รบมาเป็นพื้นที่สำคัญทางการค้ากับประเทศเพื่อนบ้านมากขึ้น หลังการรวมกันเป็นประชาคมอาเซียน เมื่อปี พ.ศ. 2558 ทำให้เกิดปัญหาด้านความมั่นคงในพื้นที่ชายแดนที่เชื่อมโยงในหลายมิติ ทั้งด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม ความมั่นคงของมนุษย์ การบริหารจัดการในพื้นที่ชายแดนให้มีประสิทธิภาพที่ต้องคำนึงถึงปัญหาสำคัญ ได้แก่ ปัญหาการสู้รบตามแนวชายแดนและความไม่ชัดเจนจากเส้นเขตแดนที่มีความซับซ้อน ละเอียดย่อย และเชื่อมโยงกันในหลายมิติ ปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย ที่เกิดจากความไม่ชัดเจนของเส้นเขตแดนและปัจจัยภายในของประเทศเพื่อนบ้าน ปัญหายาเสพติดที่ทวีความรุนแรงและซับซ้อนมากขึ้น ทั้งกระบวนการผลิตและการลำเลียงเข้าสู่ประเทศไทย จนทำกันเป็นขบวนการและเป็นเครือข่ายทั้งในและนอกประเทศในลักษณะเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายอย่างกว้างขวาง ปัญหาการค้าอาวุธสงคราม เป็นปัญหาสำคัญด้านความมั่นคงชายแดน โดยเฉพาะการค้าอาวุธสงครามที่มีการนำเข้ามาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านเรือสินค้าต่างชาติที่เข้ามาส่งสินค้า และลักลอบนำเข้ามาผ่านช่องทางตามลักษณะภูมิประเทศตามแนวชายแดน และปัญหาทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและสาธารณสุขขนาดใหญ่ที่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อระบบนิเวศ โดยเฉพาะแหล่งต้นน้ำ การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า จนเกิดภัยพิบัติขึ้น (Public Relations Division, Psychological Operations Office, Directorate of Civil Affairs, Royal Thai Army, 2024)

ความซับซ้อนของปัญหาความมั่นคงชายแดนเกิดจากปัจจัยหลายประการ ปัญหาความมั่นคงรูปแบบดั้งเดิม ได้แก่ ความไม่ชัดเจนของเขตแดน ทำให้เกิดการลักลอบข้ามแดนและปัญหาการลักลอบเข้าเมือง การสู้รบและความขัดแย้ง โดยเฉพาะตามแนวชายแดนบางพื้นที่ และปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่ซับซ้อน ได้แก่ ปัญหายาเสพติดที่มีการผลิตและลักลอบขนส่งที่ซับซ้อนและเป็นเครือข่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ แรงงานผิดกฎหมาย เป็นปัญหาที่เชื่อมโยงกับการลักลอบเข้าเมืองและส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและเศรษฐกิจ อาชญากรรมข้ามชาติ ครอบคลุมอาชญากรรมทั้งการค้ามนุษย์ การค้าอาวุธสงคราม และอาชญากรรมไซเบอร์ และการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งส่งผลให้เกิดภัยพิบัติต่าง ๆ และกระทบต่อระบบนิเวศ และปัญหาเชิงสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ ความเหลื่อมล้ำในการพัฒนา ทำให้เกิดการแสวงหาประโยชน์หลายรูปแบบ เช่น การค้ามนุษย์ การพนันออนไลน์ การว่างงานปัญหานี้ส่งผลให้ประชาชนหันไปพึ่งพาอาชญากรรม และผลกระทบต่อชุมชน มาตรการด้านความมั่นคงอาจกระทบต่อวิถีชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชนชายแดน (Srimuangkanchana, 2021)

ปัญหาชายแดนมีความรุนแรงมากขึ้นจากภัยคุกคามทั้งเก่าและใหม่ เมื่อวิเคราะห์พื้นที่ชายแดนประเทศไทยกับประเทศรอบบ้าน 4 ประเทศ ประกอบด้วย (1) ชายแดนไทย-เมียนมา มีพรมแดนทั้งทางบกและทางทะเลที่มีความยาวรวมประมาณ 2,416 กิโลเมตร แต่การทำหลักเขตมีความคืบหน้าน้อยที่สุด หากเปรียบเทียบกับชายแดนด้านอื่น ๆ มีสถานการณ์สู้รบระหว่างกองกำลังผสมกลุ่มต่อต้านรัฐบาลทหารเมียนมากับกองทัพเมียนมาที่ทวีความรุนแรงตลอดแนวชายแดนไทย-เมียนมา ทำให้กอง

กำลังทั้งสองฝ่ายหลบหนีเข้ามอบตัวต่อเจ้าหน้าที่ฝั่งไทยอยู่เป็นระยะเมื่อเพลิงพล้ำ (2) ชายแดนไทย-ลาว มีพรมแดนยาวประมาณ 1,810-1,845 กิโลเมตร มีความคืบหน้าในการจัดทำหลักเขตแดนประมาณร้อยละ 90 แต่พบปัญหาการลักลอบเข้าเมือง ลักลอบขนยาเสพติด และการลักลอบขนส่งสินค้าผิดกฎหมาย แม้ปัญหาเส้นเขตแดนจะมีอยู่บ้างในบางจุดตามสภาพภูมิประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป และการยึดถือแผนที่กันคนละฉบับ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย-ลาวอยู่ในระดับปกติ แต่พื้นที่ชายแดนด้านนี้บางช่วงสะดวกต่อการเดินทางข้ามไปข้ามมา (3) ชายแดนไทย-มาเลเซีย มีพรมแดนทั้งทางบกและทางทะเลยาวรวมกันประมาณ 662 กิโลเมตร และมีความคืบหน้าในการจัดทำหลักเขตแดนร้อยละ 90 เช่นเดียวกับลาว แต่พื้นที่ชายแดนเป็นช่องทางเคลื่อนไหวของกลุ่มก่อความไม่สงบที่ลักลอบเข้า-ออกประเทศมาเลเซีย และเป็นเส้นทางลักลอบเข้าเมืองของชาวเมียนมาที่ใช้พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นทางผ่าน รวมถึงการลักลอบขนส่งสินค้าผิดกฎหมาย โดยเฉพาะน้ำมันเถื่อน และ (4) ชายแดนไทย-กัมพูชา มีพรมแดนทั้งทางบกและทางทะเลยาวรวมกันประมาณ 798-817 กิโลเมตร มีความคืบหน้าในการจัดทำหลักเขตแดนประมาณร้อยละ 50 ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไม่ราบรื่น โดยเกิดข้อพิพาทชายแดนขึ้นอีกครั้งตั้งแต่ต้นปี 2568 เนื่องจากกองทัพกัมพูชาพยายามสถาปนาแนวเขตแดนใหม่และดำเนินการยั่วยุเพื่อสร้างสถานการณ์ขัดแย้ง (Buttram, 2025)

ปัญหาความมั่นคงไทย-กัมพูชาหลัก ๆ มาจากการปักปันเขตแดนที่ยังไม่ชัดเจน โดยเฉพาะบริเวณปราสาทพระวิหาร ทำให้เกิดการเผชิญหน้าและการปะทะกัน รวมถึงปัญหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การลักลอบหลบหนีเข้าเมืองผิดกฎหมาย ยาเสพติด การค้าอาวุธสงคราม และการทำลายทรัพยากรธรรมชาติบริเวณชายแดน โดยปัญหาการปักปันเขตแดนเป็นปัญหาเรื้อรังที่เกิดจากการตีความแผนที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในพื้นที่ทับซ้อน เช่น บริเวณรอบปราสาทพระวิหาร ทำให้เกิดความขัดแย้งและนำไปสู่การปะทะกัน เช่น เหตุการณ์ปะทะในปี 2568 ปัญหาการละเมิดข้อตกลงกัมพูชาถูกกล่าวหาว่าละเมิดบันทึกความร่วมมือ (MOU) ฉบับที่ 43 โดยการขยายชุมชน สร้างบ่อนกาสิโน และปลูกพืชไร่ใกล้ชายแดน ซึ่งส่งผลกระทบต่อแนวสันปันน้ำ ขณะที่ฝั่งไทยไม่สามารถเข้าไปทำอะไรได้ในพื้นที่ที่เป็นอุทยาน และการปะทะและยกระดับความรุนแรง เหตุการณ์ปะทะกันที่เกิดขึ้น เช่น การปะทะเมื่อเดือนพฤษภาคม 2568 สะท้อนให้เห็นว่าความขัดแย้งไม่จบลงง่าย ๆ แม้จะมีการเจรจาและคำตัดสินจากศาลโลกแล้วก็ตาม ปัญหาเหล่านี้ล้วนนำไปสู่ความมั่นคงระหว่างประเทศ และเกิดปะทะกันและส่งผลกระทบต่อประชาชนตามพื้นที่ชายแดน (BBC News Thai, 2025)

ความเร่งด่วนของกรณีศึกษาชายแดนไทย-กัมพูชา เมื่อพิจารณาพื้นที่ชายแดนของประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านทั้ง 4 ประเทศ จะพบว่า ชายแดนไทย-กัมพูชา มีความยาวรวมประมาณ 798-817 กิโลเมตร มีความคืบหน้าในการจัดการทำหลักเขตแดนเพียงประมาณร้อยละ 50 และมีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ไม่ราบรื่น โดยเกิดข้อพิพาทชายแดนตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2568 ปัญหาหลักของความมั่นคงไทย-กัมพูชามาจากการปักปันเขตแดนที่ไม่ชัดเจน โดยเฉพาะบริเวณปราสาทพระวิหาร ปัญหานี้เป็นปัญหาที่เกิดจากการตีความแผนที่และสนธิสัญญาที่แตกต่างกัน ได้แก่ (1) ความขัดแย้งจากแผนที่ทั้งสองฝ่ายยึดถือแผนที่ที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดการอ้างสิทธิ์ในพื้นที่ทับซ้อน เช่น แผนที่มาตราส่วน 1:200,000 ซึ่งเป็นผลผลิตจากสนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ค.ศ. 1904 และ ค.ศ. 1907 ที่เป็นแผนที่หยาบและคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงหลายจุด (2) การละเมิดบันทึกข้อตกลง (MOU 43) กัมพูชา

ละเมิดข้อตกลงในบันทึกข้อตกลงนี้มาโดยตลอด โดยการขยายชุมชน สร้างกาสิโน และปลูกพืชไร่ ประชิดชายแดน ส่งผลให้สันปันน้ำเปลี่ยนแปลงไป และ (3) ความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์ ความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้นในอดีต เช่น การปะทะที่เขાพระวิหารเมื่อ 14 ปีก่อน และการปะทะล่าสุดเมื่อปี 2568 ซึ่งทหารกัมพูชาได้เคลื่อนกำลังเข้าไปในเขตอธิปไตยไทยและทำลายสันปันน้ำ ปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบหลายประการ ได้แก่ ความตึงเครียดในพื้นที่ สถานการณ์บริเวณชายแดนไทย-กัมพูชาทวีความรุนแรงขึ้นเป็นระยะ ๆ และมีผลกระทบต่อความมั่นคงและเศรษฐกิจของไทย ผลกระทบต่อพลเรือน การสู้รบที่ทวีความรุนแรงขึ้นส่งผลกระทบต่อพลเรือนในพื้นที่ โดยมีประชาชนต้องอพยพออกจากพื้นที่ และการสูญเสีย มีรายงานว่าโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ได้รับความเสียหาย และมีการสูญเสียกำลังพล (Srijam, & Aem-Ocha. 2025)

ดังนั้น การศึกษาจึงมุ่งเน้นไปที่การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ในการรักษาความมั่นคงของประเทศ โดยเฉพาะในกรณีศึกษาชายแดนไทย-กัมพูชา ซึ่งเป็นพื้นที่วิกฤตที่ต้องการแนวทางแก้ไขใหม่ นอกเหนือจากการใช้กำลังทหาร

แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ

ความมั่นคงแห่งชาติ คือ ภาวะที่ประเทศปราศจากภัยคุกคามต่ออธิปไตย สถาบันหลัก ความปลอดภัย และผลประโยชน์ของชาติ รวมถึงความพร้อมที่จะรับมือกับภัยคุกคามทุกรูปแบบ แนวคิดนี้ครอบคลุมหลายมิติ เช่น ความมั่นคงทางทหาร เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม มีเป้าหมายเพื่อสร้างเสถียรภาพและความมั่นคงในทุกด้านของประเทศ (Chaiwong, 2024) องค์ประกอบหลักของความมั่นคงแห่งชาติ ได้แก่ ความมั่นคงของรัฐ การรักษาเอกราช อธิปไตย บูรณภาพแห่งอาณาเขต และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ความมั่นคงของประชาชน การปกป้องความปลอดภัยและการดำรงชีวิตโดยปกติสุขของประชาชน ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การทำให้เศรษฐกิจเติบโตต่อเนื่องและไม่หยุดชะงัก รวมถึงการแข่งขันในเวทีการค้าระหว่างประเทศ ความมั่นคงทางทหาร การมีกำลังทหารที่พร้อมป้องกันอธิปไตยและผลประโยชน์ของชาติ ความมั่นคงทางสังคม การเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ และความเข้มแข็งของชุมชน ความมั่นคงทางสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และการปกป้องผลประโยชน์จากทรัพยากร ความมั่นคงทางเทคโนโลยีสารสนเทศและไซเบอร์: การป้องกันและรับมือกับภัยคุกคามทางไซเบอร์ ความมั่นคงของสถาบันหลัก การปกป้องและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาติ และความมั่นคงด้านอื่น ๆ แนวคิดที่ขยายครอบคลุมมิติใหม่ ๆ เช่น ความมั่นคงด้านพลังงาน อาหาร ชีวภาพ และอวกาศ

นโยบายและการดำเนินการ ประกอบด้วย การกำหนดนโยบาย สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) ทำหน้าที่กำหนดนโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยความมั่นคงแห่งชาติ ซึ่งเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินการต่าง ๆ การประสานงาน มีการประสานงานระหว่างหน่วยงานรัฐในการดำเนินการตามนโยบายเพื่อบรรลุเป้าหมายความมั่นคง การประเมินสถานการณ์ มีการประเมินสถานการณ์ภัยคุกคามเพื่อเตรียมความพร้อมและรับมือกับวิกฤตการณ์ การเสริมสร้าง

ศักยภาพ พัฒนาศักยภาพของกองทัพให้ทันสมัยและมีประสิทธิภาพ และความร่วมมือระหว่างประเทศ ส่งเสริมความร่วมมือกับนานาชาติเพื่อรักษาเสถียรภาพและความมั่นคงร่วมกัน (Institute of Security Studies, 2020)

แนวคิดความมั่นคงแห่งชาติ สามารถแบ่งการทำความเข้าใจออกเป็นสองมิติหลักคือ แนวคิดความมั่นคงแบบดั้งเดิมที่มอบในบริบทที่แคบ โดยเน้นที่ความมั่นคงทางทหารเป็นหลัก รัฐเป็นผู้แสดงหลักในการรักษาความมั่นคง เป้าหมายสูงสุดคือการปกป้องอธิปไตยและบูรณภาพแห่งดินแดนจากภัยคุกคามภายนอก ภัยคุกคามหลักคือ การรุกรานจากรัฐอื่น แนวคิดนี้จะเน้นรัฐเป็นศูนย์กลางเครื่องมือหลัก คือ กำลังรบ อาวุธยุทโธปกรณ์ และการสร้างพันธมิตรทางทหาร และแนวคิดสมัยใหม่เป็นแนวคิดความมั่นคงแบบองค์รวมและมนุษย์เป็นศูนย์กลาง หลังสงครามเย็นและจากการเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์โลก แนวคิดความมั่นคงได้ขยายขอบเขตให้ครอบคลุมมิติที่กว้างขึ้น กลายเป็นความมั่นคงแบบองค์รวม ซึ่งรวมเอาปัจจัยที่ไม่ใช่ทางทหารเข้ามาพิจารณาด้วย ทำให้ความมั่นคงของมนุษย์ ได้กลายเป็นศูนย์กลางของแนวคิดสมัยใหม่ โดยเน้นที่การปกป้องปัจเจกบุคคลให้พ้นจากภัยคุกคามที่สำคัญและเป็นสากล องค์ประกอบหลักของความมั่นคงแห่งชาติในแนวคิดนี้จึงครอบคลุมหลายมิติ เช่น ความมั่นคงของรัฐในการรักษาอธิปไตย สถาบัน และบูรณภาพแห่งดินแดน ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การเติบโตอย่างยั่งยืนด้านการค้า การลงทุน การพึ่งพาตนเอง ความมั่นคงทางสังคมที่มุ่งเน้นความเข้มแข็งชุมชน ความสงบเรียบร้อย และการป้องกันอาชญากรรม ความมั่นคงทางสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ที่ต้องมีการจัดการทรัพยากรร่วม และป้องกันภัยพิบัติ ความมั่นคงทางไซเบอร์และเทคโนโลยีจึงเน้นไปที่การป้องกันการโจมตีทางไซเบอร์ การรักษาความลับของรัฐและข้อมูลส่วนบุคคล แนวคิดความมั่นคงดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ความมั่นคงของประเทศจะบรรลุได้ก็ต่อเมื่อประชาชนมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี ซึ่งต่อยอดถึงความจำเป็นในการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการรักษาความมั่นคงมีลักษณะเป็นกระบวนการแบบองค์รวมที่เน้นการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและประชาชน โดยประชาชนมีบทบาทตั้งแต่การเฝ้าระวังการให้ข้อมูล ไปจนถึงการร่วมตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างความปลอดภัยในชุมชนและประเทศ ลักษณะการมีส่วนร่วมที่สำคัญ ดังนี้

1. การเฝ้าระวังและป้องกัน เป็นรูปแบบพื้นฐานที่สุดที่ประชาชนสามารถทำได้ในชีวิตประจำวัน ประกอบด้วย (1) การสังเกตและรายงานสิ่งผิดปกติ โดยประชาชนช่วยกันสอดส่องดูแลสภาพแวดล้อมในชุมชน หากพบกิจกรรมที่น่าสงสัย บุคคลแปลกหน้า หรือเหตุการณ์ผิดปกติ จะแจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทันที (2) การจัดตั้งเครือข่ายเพื่อนบ้าน เช่น โครงการ “เพื่อนบ้านเตือนภัย” ที่สมาชิกในชุมชนรู้จักกันและช่วยดูแลความปลอดภัยของทรัพย์สินและบุคคลในพื้นที่ร่วมกัน (3) การดูแลความปลอดภัยส่วนบุคคลและทรัพย์สิน การล็อกประตูบ้านให้เรียบร้อย การระมัดระวังตนเองในที่สาธารณะ และการไม่เปิดเผยข้อมูลส่วนตัวที่ไม่จำเป็น ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของการป้องกันภัยขั้นต้น

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจ ประชาชนสามารถมีบทบาทเชิงรุกมากขึ้นในการกำหนดนโยบายหรือแผนงานด้านความมั่นคง ได้แก่ (1) การเข้าร่วมประชุมประชาคม การเสนอ

ความคิดเห็น ปัญหา และความต้องการด้านความปลอดภัยในที่ประชุมระดับชุมชนหรือท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การวางแผนร่วมกัน (2) การเป็นคณะกรรมการหรือที่ปรึกษา การที่ตัวแทนประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงและความปลอดภัยของชุมชน เช่น คณะกรรมการชุมชน อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) และ (3) การลงประชามติ ในบางประเด็นที่มีความสำคัญและซับซ้อน อาจมีการเปิดให้ประชาชนลงคะแนนเสียงเพื่อตัดสินใจในแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน

3. การมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ นอกจากการวางแผนแล้ว ประชาชนยังสามารถร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติได้ ประกอบด้วย (1) การร่วมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ เช่น การทำความสะอาดชุมชน การปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้มีแสงสว่างเพียงพอ ซึ่งเป็นการลดโอกาสในการเกิดอาชญากรรม (2) การเข้ารับการฝึกอบรม การเรียนรู้ทักษะที่จำเป็น เช่น การปฐมพยาบาลเบื้องต้น การจัดการภัยพิบัติ หรือการป้องกันตัว และ (3) การสนับสนุนเจ้าหน้าที่ การให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่รัฐในการปฏิบัติงาน เช่น การตั้งด่านชุมชน การให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการสืบสวน

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลและรับผิดชอบ ประกอบด้วย (1) การติดตามผล ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและประเมินว่ามาตรการด้านความมั่นคงที่ดำเนินการไปนั้นมีประสิทธิภาพหรือไม่ และ (2) การเสนอแนะเพื่อปรับปรุง การให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานร่วมกัน (Cohen & Uphoff, 1981)

รูปแบบการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย (1) การเสริมสร้างจิตสำนึก ส่งเสริมให้ประชาชนมีความตระหนักรู้เรื่องความมั่นคงของชาติ และให้ความสำคัญกับความสามัคคี (2) การมีส่วนร่วมในเชิงนโยบายและการพัฒนา เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอแนะและพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ รวมถึงการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง (3) การมีส่วนร่วมในระดับพื้นที่ ส่งเสริมให้ชุมชนมีความพร้อมในการรับมือกับภัยคุกคาม และใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นในการเสริมสร้างความมั่นคง (4) การสนับสนุนการทำงานของรัฐ สนับสนุนการทำงานของภาครัฐในการรักษาความมั่นคง โดยมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลและการรักษาความสงบ (5) การต่อต้านการทุจริต ร่วมมือกับทุกภาคส่วนในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของชาติ และ (6) การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ สนับสนุนความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านและองค์กรระหว่างประเทศในด้านความมั่นคง (iLaw, 2018) การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไข 3 ประการ ได้แก่ (1) ความสมัครใจ การเข้าร่วมต้องเป็นไปโดยความเต็มใจ (2) ความเสมอภาค ทุกคนมีสิทธิและโอกาสในการเข้าร่วมอย่างเท่าเทียมกัน และ (3) ความสามารถ มีความเข้าใจในเรื่องที่จะเข้าร่วม หากมีความซับซ้อนเกินไป จะต้องมีการพัฒนาศักยภาพให้สามารถเข้าร่วมได้

โดยสรุปแล้ว การมีส่วนร่วมของประชาชนในการรักษาความมั่นคงไม่ใช่แค่การเป็น “ผู้รับ” การป้องกันจากรัฐ แต่คือการเป็น “หุ้นส่วน” ที่มีความรับผิดชอบร่วมกันในการสร้างสังคมที่ปลอดภัยและน่าอยู่ หลักการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพต้องตั้งอยู่บนหลัก 3 ประการ ได้แก่ (1) ความสมัครใจ การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ จะต้องเกิดจากความตระหนักและศรัทธาในประโยชน์ส่วนรวม ไม่ใช่การบังคับ (2) ความเสมอภาค ประชาชนทุกคนต้องมีสิทธิและโอกาสเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็นและการเข้าถึงข้อมูล และ (3) ความสามารถ ประชาชนต้องได้รับการพัฒนาศักยภาพ

องค์ความรู้ และทักษะที่จำเป็นเพื่อให้สามารถมีส่วนร่วมได้อย่างมีคุณภาพ เช่น การฝึกอบรม การเฝ้าระวัง หรือการปฐมพยาบาลเบื้องต้น สอดคล้องกับ Office of the National Security Council (2018) ที่ระบุว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการรักษาความมั่นคงประเทศมีหลายรูปแบบ ตั้งแต่การมีจิตสำนึกด้านความมั่นคง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาและการแก้ไขปัญหา ไปจนถึงการร่วมมือกับหน่วยงานรัฐในการรักษาความสงบ โดยมีหลักการสำคัญคือการเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ ความเสมอภาค และความสามารถ

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในการรักษาความมั่นคงของประเทศ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างสังคมที่เข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันต่อภัยคุกคามในทุกมิติ ทั้งนี้ ตามยุทธศาสตร์ชาติและนโยบายความมั่นคงแห่งชาติ ได้เปิดโอกาสและส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในหลากหลายรูปแบบ ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนด้านความมั่นคงจะเป็นการทำให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของประเทศ และมีความตระหนักรู้ถึงภัยคุกคามร่วมกัน เพื่อร่วมมือกับภาครัฐในการปกป้องและรักษาผลประโยชน์ของประเทศชาติในทุกระดับ (Jandaeng et al., 2018) การมีส่วนร่วมของประชาชนในกรณีเหตุปะทะกันปี พ.ศ. 2568 ด้านการรักษาความมั่นคงแห่งชาติมีทั้ง การให้ความช่วยเหลือและบรรเทาทุกข์ เช่น การจัดตั้งศูนย์อพยพ การส่งเวชภัณฑ์ อาหาร และสิ่งของจำเป็น และการให้ข้อมูลและความร่วมมือ ในการแจ้งสถานการณ์ หรือการหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่อาจทำให้สถานการณ์เลวร้ายลง นอกจากนี้ ประชาชนยังสามารถมีส่วนร่วมโดยการติดตามข้อมูลจากแหล่งที่เชื่อถือได้ และปฏิบัติตามมาตรการของทางราชการ

ทฤษฎีบันไดการมีส่วนร่วม เป็นทฤษฎีที่ เซอร์รี อาร์นสไตน์ (Arnstein, 1969) ที่เสนอบันไดการมีส่วนร่วม (Ladder of Citizen Participation) ซึ่งแบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 8 ระดับ โดยเรียงจากระดับต่ำสุดไปสูงสุด เพื่อวิเคราะห์ว่าปัจจุบันการมีส่วนร่วมในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาอยู่ในระดับใด ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 วิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา

ระดับการมีส่วนร่วม	คำอธิบาย	บทบาทประชาชน
1.การบงการ/การจัดการ (Manipulation/Therapy)	รัฐใช้การมีส่วนร่วมเพื่อบรรลุเป้าหมายของรัฐ โดยไม่ได้ให้อำนาจประชาชนจริง	ถูกชักจูง/ถูกจัดการ
2.การแจ้งให้ทราบ (Informing)	รัฐแจ้งข้อมูลให้ประชาชนทราบฝ่ายเดียว	รับข้อมูล
3.การให้คำปรึกษา (Consultation)	รัฐสอบถามความเห็น แต่ประชาชนไม่มีอำนาจตัดสินใจสุดท้าย	ให้คำแนะนำ
4.การทำให้ถูกใจ (Placation)	รัฐยอมให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทบ้าง แต่ยังจำกัดอำนาจ	ได้รับการรับฟังบางส่วน
5.การเป็นหุ้นส่วน (Partnership)	รัฐและประชาชนแบ่งปันอำนาจการตัดสินใจ และรับผิดชอบร่วมกัน	เป็นหุ้นส่วน/ผู้ร่วมตัดสินใจ
6.การมอบอำนาจ (Delegated Power)	ประชาชนหรือกลุ่มตัวแทนมีอำนาจตัดสินใจส่วนใหญ่	มีอำนาจตัดสินใจ
7.การควบคุมโดยพลเมือง (Citizen Control)	ประชาชนมีอำนาจควบคุมกระบวนการ และทรัพยากรทั้งหมด	ควบคุมอย่างสมบูรณ์

การบูรณาการการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการปกป้องความมั่นคงของประเทศ เป็นการสร้างความตระหนักรู้และความเข้มแข็งให้ประชาชน ให้เข้ามามีบทบาทในการป้องกันและแก้ไขปัญหาร่วมกับภาครัฐอย่างจริงจัง โดย (1) การสร้างจิตสำนึกเรื่องความมั่นคง การปลูกฝังความสามัคคี และการพัฒนาศักยภาพของประชาชนทุกภาคส่วนให้พร้อมรับกับภัยคุกคามในทุกรูปแบบ มีแนวคิดสำคัญที่ประกอบด้วย การสร้างจิตสำนึกและความเข้าใจ ปลูกฝังความจงรักภักดีต่อสถาบันหลักของชาติ และสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของความมั่นคงของประเทศ การรับรู้ถึงภัยคุกคามต่าง ๆ เช่น อาชญากรรมข้ามชาติ การก่อการร้าย และภัยพิบัติ (2) การสร้างกลไกการมีส่วนร่วม ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายไม่ใช่แค่การรับทราบข้อมูล โดยใช้การประชาสัมพันธ์การพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์เพื่อร่วมกันหาทางออกของปัญหาตั้งแต่เริ่มต้นแทนการโต้เถียง รับฟังความคิดเห็นโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนนำเสนอความคิดเห็นและนำเสนอความคิดเห็นไปประกอบการตัดสินใจของรัฐบาลอย่างแท้จริง (3) การพัฒนาศักยภาพของประชาชน ส่งเสริมการพัฒนาคนให้มีศักยภาพที่เหมาะสมกับศตวรรษที่ 21 และมีคุณสมบัติพื้นฐานที่ดี ส่งเสริมการศึกษา การทำงาน และการมีงานทำที่มั่นคง และสร้างความเสมอภาคและการเข้าถึงโอกาสในการรับบริการของรัฐที่เท่าเทียม (4) การส่งเสริมความร่วมมือ ได้แก่ ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคประชาชน สร้างความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านและนานาชาติในมิติความมั่นคง และส่งเสริมความสามัคคีและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม (5) การนำไปสู่การปฏิบัติ ได้แก่ นำปัญหาและความต้องการของชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางแก้ไข และจัดทำเป็นแผนงานหรือโครงการ สร้างระบบเตือนภัยและรับมือกับภัยพิบัติต่าง ๆ ทั้งภัยธรรมชาติและภัยที่มนุษย์สร้างขึ้น และส่งเสริมให้ชุมชนมีจิตสำนึกในการปกป้องผลประโยชน์ของชาติ (Institute of Security Studies, 2020)

หลักการสำคัญ ได้แก่ (1) การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา และร่วมกันรับผิดชอบ เป็นแก่นแท้ของการมีส่วนร่วมที่ประชาชนไม่ได้เป็นเพียงผู้รับนโยบาย แต่เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการกำหนดและดำเนินงานด้านความมั่นคง (2) การสร้างความตระหนักรู้และความเข้าใจ ประชาชนต้องเข้าใจถึงภัยคุกคามและความสำคัญของการรักษาความมั่นคง เพื่อให้เกิดความรักและหวงแหนต่อทรัพยากรและผลประโยชน์ของชาติและพร้อมที่จะมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง (3) การบูรณาการความร่วมมือ การประสานงานอย่างมีเอกภาพระหว่างรัฐทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชาชน และประชาชนทั่วไป ผ่านกลไกและเครือข่ายความร่วมมือต่าง ๆ (4) การยึดหลักธรรมาภิบาล การดำเนินการต้องมีความโปร่งใส เป็นธรรมและตรวจสอบได้ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและลดความขัดแย้งในสังคม ซึ่งเป็นรากฐานของความมั่นคงภายใน (Sokuma et al., 2023) อย่างไรก็ตาม การบูรณาการการมีส่วนร่วมของประชาชนจะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยการส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการรวมกลุ่มอย่างเหมาะสมภายใต้กรอบของกฎหมายและหลักการประชาธิปไตย

รูปแบบและกลไกการมีส่วนร่วมมีหลายมิติ อาทิเช่น (1) การแจ้งเบาะแสและเฝ้าระวังประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดน สามารถเป็นหูเป็นตา ช่วยสอดส่องดูแลปัญหาต่าง ๆ เช่น การลักลอบเข้าเมืองผิดกฎหมาย ยาเสพติด หรือการค้าอาวุธ (2) การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

การส่งเสริมให้ชุมชนสามารถจัดการตนเองและแก้ไขปัญหาในระดับท้องถิ่นได้ตรงตามความต้องการและบริบทของตนเอง ซึ่งจะช่วยลดปัจจัยที่อาจนำไปสู่ปัญหากระทบความมั่นคง (3) การมีส่วนร่วมในนโยบายสาธารณะ การเปิดโอกาสให้ประชาชนและภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะในการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงในระดับต่าง ๆ เช่น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือความมั่นคงทางไซเบอร์ (4) การเป็นอาสาสมัครการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงานอาสาสมัครต่างๆ ที่สนับสนุนงานด้านความมั่นคงและการป้องกันประเทศ เช่น อาสาสมัครรักษาดินแดน (อส.) หรืออาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย (5) การให้ความรู้และการฝึกอบรม การจัดหลักสูตรหรือกิจกรรมให้ความรู้พื้นฐานด้านความมั่นคงและการป้องกันตนเองแก่ประชาชน และเพื่อเสริมสร้างความพร้อมในการรับมือกับสถานการณ์ฉุกเฉิน (Srimuangkanchana, 2021)

ผลการวิเคราะห์กรณีศึกษา ปัญหาความมั่นคงชายแดนไทย-กัมพูชา

พื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชามีลักษณะเฉพาะที่ซับซ้อน โดยเป็นพื้นที่ที่มีความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมสูง แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นแหล่งสะสมของปัญหาความมั่นคงทั้งในรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบใหม่ที่ทับซ้อนกัน

1. ปัญหาความมั่นคงรูปแบบดั้งเดิม ข้อพิพาทเขตแดนและอธิปไตย ปัญหาหลักของชายแดนไทย-กัมพูชาคือความไม่ชัดเจนของเส้นเขตแดน ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากสนธิสัญญาในอดีตและการตีความที่แตกต่างกันระหว่างสองประเทศ (Udalee, 2017)

1.1 รากฐานปัญหาจากสนธิสัญญาและแผนที่ รากฐานของความขัดแย้งมาจากการใช้แผนที่เพื่อกำหนดเขตแดนในสมัยอาณานิคม โดยเฉพาะ สนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ค.ศ. 1904 และ 1907 ทำให้เกิดปัญหาหลายประการ ได้แก่ ความไม่แม่นยำของแผนที่ แผนที่ที่ใช้ในเวลานั้นคือ แผนที่มาตราส่วน 1:200,000 ซึ่งจัดทำขึ้นอย่างหยาบ ๆ และมีความคลาดเคลื่อนสูง โดยไม่ได้คำนึงถึงหลักภูมิศาสตร์ที่สำคัญ เช่น ล้นปันน้ำ อย่างเคร่งครัด (Ratnatilaka Na Bhuket, 2024) และข้อพิพาทบริเวณปราสาทพระวิหาร: กรณีพิพาทที่สำคัญที่สุดคือบริเวณปราสาทพระวิหาร แม้ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ (ICJ) จะตัดสินให้ปราสาทเป็นของกัมพูชาในปี พ.ศ. 2505 แต่พื้นที่รอบปราสาทยังคงเป็นพื้นที่ที่ทั้งสองฝ่ายยังคงอ้างสิทธิ์ ทำให้เกิดการปะทะกันเป็นระยะ ๆ

1.2 ปัญหาการละเมิดและผลกระทบต่ออธิปไตย ปัญหาความขัดแย้งยังคงปะทุขึ้นเนื่องจากการละเมิดข้อตกลงและบันทึกความเข้าใจที่เคยทำร่วมกัน ได้แก่ การละเมิด MOU 43 กัมพูชาถูกกล่าวหาว่าละเมิดบันทึกความร่วมมือ (MOU) ฉบับที่ 43 โดยมีการขยายชุมชน, การสร้างบ่อนกาสิโน และการปลูกพืชไร่ในบริเวณใกล้เคียง ซึ่งการกระทำเหล่านี้ทำให้แนวสันปันน้ำและสภาพภูมิศาสตร์เปลี่ยนแปลงไป (Sokuma et al., 2023) ความตึงเครียดและการปะทะทางทหาร ปัญหาดังกล่าวส่งผลให้สถานการณ์ตามแนวชายแดน โดยเฉพาะในจังหวัดศรีสะเกษและสุรินทร์ มีความตึงเครียดสูง นำไปสู่การเผชิญหน้าและการปะทะกันด้วยอาวุธในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ดังเช่นเหตุการณ์ในปี พ.ศ. 2568 ซึ่งทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในพื้นที่โดยตรง

2. ปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ ภัยคุกคามข้ามชาติ นอกจากปัญหาเขตแดน ภัยคุกคามรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชายังเป็นปัจจัยสำคัญที่บั่นทอนความมั่นคงของมนุษย์และเศรษฐกิจของชาติ ดังนี้

2.1 ยาเสพติดและการค้าอาวุธสงคราม พื้นที่ชายแดนกลายเป็นเส้นทางสำคัญในการขนส่งและลำเลียงสิ่งผิดกฎหมาย ได้แก่ การค้ายาเสพติด ขบวนการค้ายาเสพติดข้ามชาติใช้ช่องทางธรรมชาติและพื้นที่ป่าทึบในการลักลอบขนยาเสพติด โดยเฉพาะยาบ้าและไอซ์ จากแหล่งผลิตในประเทศเพื่อนบ้านเข้าสู่ประเทศไทยและส่งต่อไปยังประเทศที่สาม (Ubalee, 2017) การค้าอาวุธสงคราม การลักลอบค้าอาวุธสงครามและวัตถุระเบิดยังคงเป็นปัญหาสำคัญ โดยมีกลุ่มอิทธิพลและเครือข่ายอาชญากรรมข้ามชาติใช้พื้นที่ชายแดนเป็นฐานปฏิบัติการเพื่อความมั่นคงของตนเอง

2.2 อาชญากรรมข้ามชาติและการค้ามนุษย์ อาชญากรรมข้ามชาติที่ซับซ้อนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของมนุษย์โดยตรง ได้แก่ การลักลอบเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย การลักลอบนำแรงงานต่างด้าวเข้าประเทศโดยไม่ผ่านกระบวนการที่ถูกต้อง เป็นช่องทางให้เกิดการแสวงหาผลประโยชน์จากนายหน้าผิดกฎหมาย และเป็นความเสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของโรค การค้ามนุษย์และการบังคับใช้แรงงาน: กลุ่มอาชญากรรมข้ามชาติยังคงหลอกลวงหรือบังคับให้พลเมืองไทยและพลเมืองชาติอื่น ๆ เข้าไปทำงานในรูปแบบที่ผิดกฎหมาย เช่น แก๊งคอลเซ็นเตอร์ การพนันออนไลน์ และการใช้แรงงานทาส ซึ่งเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรง (Sokuma et al., 2023)

2.3 การทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาการจัดการทรัพยากรร่วมและการลักลอบทำลายสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน ได้แก่ การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า การตัดไม้มีค่า เช่น ไม้พะยูน ไม้ประดู่ ในป่าชายแดนยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีกลุ่มผลประโยชน์ข้ามชาติเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสมดุลของระบบนิเวศและพื้นที่ต้นน้ำของประเทศไทยอย่างรุนแรง การจัดการน้ำร่วม: ปัญหาการจัดการทรัพยากรน้ำระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในฤดูแล้งหรือฤดูน้ำหลาก ยังคงเป็นประเด็นที่ต้องมีการเจรจาและวางแผนร่วมกันอย่างใกล้ชิด

สรุปรูปแบบและกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านความมั่นคง

รูปแบบและกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีประสิทธิภาพในการปกป้องความมั่นคงในพื้นที่ชายแดน ประชาชนถือเป็นผู้เล่นแนวหน้า ที่สำคัญที่สุดในการรักษาความมั่นคงในพื้นที่ชายแดน โดยการมีส่วนร่วมนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีระบบและมีกลไกที่เชื่อมโยงกับภาครัฐอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การมีส่วนร่วมดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่แค่การช่วยเหลือในภาวะวิกฤตเท่านั้น แต่รวมถึงการสร้างภูมิคุ้มกันและความเข้มแข็งทางสังคม ในระยะยาว

1. กรอบการมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมของประชาชนด้านความมั่นคงสามารถแบ่งเป็น 4 ลักษณะเชิงปฏิบัติการที่ครอบคลุมทุกวงจรของการรับมือกับภัยคุกคาม (Sokuma et al., 2023)

1.1 การเฝ้าระวังและป้องกัน นี่คือการพบปะพื้นฐานและสำคัญที่สุด โดยประชาชนทำหน้าที่เป็นหูเป็นตา ให้กับหน่วยงานความมั่นคง ได้แก่ การแจ้งเบาะแส การสังเกตและรายงานสิ่งผิดปกติ เช่น

การลักลอบเข้าเมืองผิดกฎหมาย การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า หรือการเคลื่อนไหวที่น่าสงสัยของ ขบวนการค้ายาเสพติด และเครือข่ายเพื่อนบ้าน การรวมตัวกันของชุมชนเพื่อดูแลความปลอดภัยใน พื้นที่ของตนเอง ซึ่งมีความเข้าใจบริบทท้องถิ่นมากกว่าเจ้าหน้าที่รัฐที่เข้ามาใหม่

1.2 การวางแผนและตัดสินใจ เป็นการยกระดับการมีส่วนร่วมให้ไปสู่ระดับการเป็นหุ้นส่วน ตามทฤษฎีบันไดของอาร์นสไตน์ (Arnstein's Partnership Level) ได้แก่ การเข้าร่วมคณะกรรมการ: ประชาชนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการหรือที่ปรึกษาของหน่วยงานท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วน ท้องถิ่น คณะกรรมการหมู่บ้าน หรืออาสาสมัครที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคง เช่น อาสาสมัครป้องกันภัย ฝ่ายพลเรือน-อปพร. และการประชาเสวนาและเสนอแนะ: การเปิดเวทีให้ประชาชนและภาคประชา สังคมนำเสนอความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงใน ระดับพื้นที่ ซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจของรัฐบาลอย่างแท้จริง

1.3 การลงมือปฏิบัติและสนับสนุน เป็นการดำเนินการเชิงรุกเพื่อเสริมกำลังให้กับ หน่วยงานหลักของรัฐ โดยเฉพาะในช่วงวิกฤต ได้แก่ การเป็นอาสาสมัคร การเข้าร่วมเป็น อาสาสมัคร รักษาดินแดน (อส.) ในการช่วยตั้งด่านตรวจ การลาดตระเวน หรือการสนับสนุนภารกิจด้านความมั่นคง อื่น ๆ และการให้ความช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ ในกรณีเกิดเหตุปะทะ เช่น ชายแดนไทย-กัมพูชา ปี พ.ศ. 2568 ประชาชนมีบทบาทสำคัญในการจัดตั้งศูนย์อพยพ การบริจาค และการส่งเวชภัณฑ์/ อาหาร

1.4 การประเมินผลและรับผิดชอบร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการติดตามและตรวจสอบ ผลลัพธ์ของมาตรการด้านความมั่นคง ได้แก่ การตรวจสอบความโปร่งใส: การมีส่วนร่วมใน การตรวจสอบการใช้จ่ายงบประมาณหรือการดำเนินงานของรัฐ เพื่อให้เกิดความโปร่งใสและเป็นธรรม และการเสนอการปรับปรุง การให้ข้อเสนอแนะหลังปฏิบัติการเพื่อปรับปรุงขั้นตอนการทำงานร่วมกัน ระหว่างชุมชนกับทหาร ตำรวจ และฝ่ายปกครองในอนาคต

2. กลไกและบทบาทของภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ชายแดน ในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา กลไก การมีส่วนร่วมถูกขับเคลื่อนโดยหน่วยงานและกลุ่มอาสาสมัครต่าง ๆ ที่มีบทบาทเฉพาะเจาะจง

2.1 อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) และ อาสาสมัครรักษาดินแดน (อส.) เป็นกลไกอาสาของรัฐที่ได้รับการฝึกฝนและมีบทบาทเชิงปฏิบัติการที่สำคัญ

2.2 บทบาทของภาคประชาสังคม องค์กรเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการแก้ปัญหา ความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่ซับซ้อน ได้แก่ การค้ามนุษย์ องค์กรภาคประชาสังคมมักเป็นกลไกสำคัญใน การให้ข้อมูล การช่วยเหลือเหยื่อการค้ามนุษย์ และการประสานงานข้ามพรมแดนกับองค์กรระหว่าง ประเทศ ซึ่งเป็นบทบาทที่หน่วยงานรัฐบางครั้งเข้าถึงได้ยากกว่า (Udalee, 2017) และการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชายแดนมีบทบาทในการเฝ้า ระวังการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และการเรียกร้องการจัดการทรัพยากรร่วมอย่างยั่งยืน

2.3 กลไกการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง การมีส่วนร่วมที่ยั่งยืนที่สุดคือการสร้าง ความเข้มแข็งจากภายในชุมชนเอง (Ratnatilaka Na Bhuket, 2024) ได้แก่ การจัดการตนเองในระดับ ท้องถิ่น: การส่งเสริมให้ชุมชนสามารถจัดการปัญหาในระดับท้องถิ่นได้ตรงตามความต้องการและ บริบทของตนเอง เช่น การจัดทำระเบียบหรือข้อบังคับของหมู่บ้านในการเฝ้าระวังสิ่งผิดกฎหมาย

และการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม: การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิ กฎหมาย และภัยคุกคามใหม่ ๆ เพื่อให้ชุมชนสามารถป้องกันตัวเองและลดความเสี่ยงจากการถูกชักจูงเข้าสู่เครือข่ายอาชญากรรม

จากการศึกษาและวิเคราะห์กรณีศึกษาความมั่นคงชายแดนไทย-กัมพูชา พบว่าปัญหาความมั่นคงในปัจจุบันได้เปลี่ยนผ่านจากความขัดแย้งทางทหารแบบดั้งเดิม ไปสู่ภัยคุกคามแบบองค์รวมที่มีความซับซ้อนสูง โดยเป็นการทับซ้อนกันระหว่างปัญหาอธิปไตยเหนือพื้นที่ทับซ้อน เช่น กรณีปราสาทพระวิหาร กับภัยคุกคามรูปแบบใหม่ อาทิ เครือข่ายยาเสพติด การค้ามนุษย์ และอาชญากรรมไซเบอร์ ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อความมั่นคงของมนุษย์และเศรษฐกิจในพื้นที่ ประเด็นหลักที่สำคัญที่สุด คือการที่ปัญหาเขตแดนและอธิปไตย เช่น ข้อพิพาทปราสาทพระวิหารและการละเมิด MOU43 ยังคงเป็นรากฐานของความตึงเครียด ในขณะเดียวกัน ภัยคุกคามข้ามชาติรูปแบบใหม่ เช่น เครือข่ายยาเสพติด การค้ามนุษย์ และอาชญากรรมไซเบอร์ ได้ทวีความรุนแรงขึ้นอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน (Ubalee, 2017) ภัยคุกคามเหล่านี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อความมั่นคงของมนุษย์และเศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดน ทำให้รัฐเพียงฝ่ายเดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างเบ็ดเสร็จ (Ratnatilaka Na Bhuket, 2024) ดังนั้น การรักษาความมั่นคงแห่งชาติจึงต้องเปลี่ยนผ่านไปสู่แนวคิด ความมั่นคงแบบองค์รวม โดยมีภาคประชาชนเป็นหุ้นส่วนหลัก ในการขับเคลื่อนความมั่นคงในระดับปฏิบัติการ ซึ่งต้องได้รับการยกระดับการมีส่วนร่วมให้สูงกว่าระดับ "การรับทราบข้อมูล" ไปสู่ระดับ "การเป็นหุ้นส่วน" ตามทฤษฎีการมีส่วนร่วม (Sokuma et al., 2023)

การบูรณาการการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อนำไปสู่การปกป้องความมั่นคงของประเทศที่ยั่งยืน โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนที่เปราะบางเช่นไทย-กัมพูชา ควรมีการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชน ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ (1) การปลูกฝังความรักชาติ ปลูกฝังความจงรักภักดีต่อสถาบันหลักของชาติ และความหวงแหนในอธิปไตยและทรัพยากรของชาติ โดยใช้ช่องทางสื่อสารที่หลากหลาย และ (2) การให้ข้อมูลภัยคุกคามเชิงรุก จัดทำชุดข้อมูลที่เข้าใจง่ายเกี่ยวกับภัยคุกคามรูปแบบใหม่ เพื่อให้ประชาชนสามารถป้องกันตนเองและเผ่าระวังได้ (3) การสร้างกลไกการมีส่วนร่วมที่ยืดหยุ่นและเป็นทางการ ประกอบด้วย การสร้างเวทีประชาเสวนาชายแดน จัดตั้งเวทีประชาเสวนาความมั่นคงชายแดน อย่างเป็นทางการ โดยมีตัวแทนจากหน่วยงานความมั่นคง ฝ่ายปกครอง ภาคประชาสังคม และผู้นำชุมชนเข้าร่วม เพื่อร่วมกันกำหนดนโยบายในพื้นที่นำเทคโนโลยีมาใช้ในการแจ้งเตือนภัย พัฒนาระบบแอปพลิเคชันหรือช่องทางดิจิทัลที่ปลอดภัยสำหรับประชาชนในการแจ้งเตือนภัยคุกคามข้ามชาติ (4) พัฒนาศักยภาพและความรู้ความสามารถของประชาชน (5) บูรณาการความร่วมมือระหว่างประเทศในระดับประชาชน และ (6) ยึดหลักธรรมาภิบาลในการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

บทสรุป

เพื่อให้การบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนเกิดผลสัมฤทธิ์ สรุปลงได้ดังนี้

1. การจัดตั้งกลไกการมีส่วนร่วมที่เป็นทางการ ควรมีการจัดตั้งเวทีประชาเสวนาความมั่นคงชายแดน เพื่อเป็นพื้นที่กลางให้ประชาชนและหน่วยงานภาครัฐได้แลกเปลี่ยนข้อมูลและร่วมกำหนดนโยบายความปลอดภัยในระดับท้องถิ่น
2. การพัฒนาศักยภาพและภูมิคุ้มกันชุมชน มุ่งเน้นการให้ความรู้และฝึกอบรมทักษะการรับมือกับภัยคุกคามรูปแบบใหม่ เช่น ภัยไซเบอร์และอาชญากรรมข้ามชาติ เพื่อให้ประชาชนมีความพร้อมในการเฝ้าระวังเชิงรุก
3. การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อความมั่นคง พัฒนาระบบหรือแอปพลิเคชันสำหรับแจ้งเบาะแสและเตือนภัยที่มีประสิทธิภาพ ปลอดภัย และปกปิดตัวตน เพื่อเพิ่มความคล่องตัวในการปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าหน้าที่
4. การส่งเสริมความร่วมมือระดับประชาชน (People-to-People) สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนชายแดนสองฝั่งประเทศ เพื่อลดความขัดแย้งและร่วมกันเฝ้าระวังปัญหาอาชญากรรมตามแนวชายแดนผ่านกลไกหมู่บ้านคูขนาน
5. การยึดหลักธรรมาภิบาลและความโปร่งใส ภาครัฐควรเปิดโอกาสให้ประชาชนตรวจสอบผลสัมฤทธิ์ของโครงการด้านความมั่นคง เพื่อสร้างความไว้วางใจ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน

References

- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
- BBC News Thai. (2025, May 29). *Why do Thailand and Cambodia have border disputes and frequent confrontations?* <https://www.bbc.com/thai/articles/c780vmgxnvko>
- Buttram, L. (2025). *Enhancing citizen networks to improve the efficiency of border-area warning systems*. Civil Service Training Institute, Office of the Civil Service Commission.
- Chaiwong, S. (2024). *Guidelines for developing Thailand's security affairs*. The Secretariat of the Senate.
- Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1981). *Rural development participation: Concept and measures for project design, implementation, and evaluation*. Cornell University, Center for International Studies, Rural Development Committee.
- iLaw. (2018). *National strategy: Security dimension*. https://www.ilaw.or.th/wp-content/uploads/2018/03/NS_Draftplan01-1.pdf
- Institute of Security Studies. (2020). Key facts on the national security policy, 2007–2011. *National Security Journal*, 5, 71–78. <https://www.nsc.go.th/วารสารมุมมองความมั่นคง-5/>

- Jandaeng, B., Phosing, P., & Kenaphoom, S. (2018). Policy formulation of national security. *Journal of Research and Development Institute, Rajabhat Maha Sarakham University*, 5(2), 355–368. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/rdirmu/article/view/211158>
- Office of the National Security Council. (2018). *National security policy B.E. 2558–2564 (2015–2021)*. Office of the National Security Council. <https://www.nsc.go.th/wp-content/uploads/2018/08/policy58.pdf>
- Public Relations Division, Psychological Operations Office, Directorate of Civil Affairs, Royal Thai Army. (2024). *Border security management in Thailand*. Royal Thai Army Headquarters.
- Ratnatilaka Na Bhuket, P. (2024, December 6). *New security in an era of chaos*. Manager Online. <https://mgronline.com/daily/detail/9670000117385>
- Sokuma, A., Banyen-ngam, W., Rodbumrungchotsin, P., Totest, I., & Bodeerat, C. (2023). Constructing an integrated collaboration network among central, regional, and local organizations. *Journal of Modern Learning Development*, 8(7), 410–421. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jomld/article/view/261187>
- Srijam, J., & Aem-Ocha, P. (2025, July 24). *An analysis of the Thai–Cambodian conflict: Why did it escalate into severe violence in a single day?* BBC News Thai. <https://www.bbc.com/thai/articles/c2ezek0p10jo>
- Srimuangkanchana, C. (2021). *Border security management in Thailand*. https://old.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid=53901&filename=house2558_2
- Ubalee, C. (2017). The mechanisms in managing non-traditional security issues along Thai–Cambodian border on eastern region. *Rajabhat Rambhai Barni Research Journal*, 11(3), 5–12. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/RRBR/article/view/124367>